

KREKOVE PRESOJE LJUDSKEGA PESNIŠTVA

MARIJA KLOBČAR

Prispevek z razumevanjem okoliščin, v katerih je deloval Gregor Krek, analizira njegov zbirateljski in uredniški koncept in na podlagi teh spoznanj išče razločke med podobo resnične ljudske ustvarjalnosti in Krekovimi pričakovanji. S tem razumevanjem skuša pojasniti razloge za njegov odstop od uredništva, hkrati pa ugotavlja razhajanje in bližino s Štrekljevimi pogledi. Ob tem se sprašuje, kaj je Krek s svojimi pogledi na ljudsko pesem sporočal svojemu času in kaj sporoča današnjemu razpiranju obzorij.

Ključne besede: ljudska pesem, zbirateljska načela, uredniški koncept, refleksija zbiranja, komparativnost.

Considering the circumstances in which Gregor Krek had lived and worked, the author discusses his concept of folk song collecting and editing. This forms the basis for a comparison between true folk creativity and Krek's expectations of it. In view of this, the author tries to explain the reasons for Krek's resignation from the post of editor of a comprehensive collection of folk songs, comparing Krek's views on the subject with those of Krek's successor, Karel Štrekelj. She then proceeds to ascertain what Gregor Krek and his position on folk songs wished to convey to the public of his time, and what he communicates to us in the present.

Key words: folk song, collecting principles, editorial concept, folk song collecting, comparativeness.

Dosedanji pregledi zgodovine zapisovanja in raziskovanja ljudskih pesmi Gregorja Kreka postavljajo bolj ali manj na rob zanimanja: zaznamovala naj bi ga predvsem poudarjanje mitološkega v ljudski pesmi in njegov odstop od uredništva prve znanstvene izdaje Slovenskih ljudskih pesmi. Tako ga je opredelil že Glonar v predstavitvi priprav na izdajo slovenskih narodnih pesmi [Glonar 1923: 8–15], čeprav je bil do njega objektivnejši od tistih, ki so v desetletjih za njim razbirali sledi raziskovanja ljudskih pesmi na Slovenskem. Kreku se sicer priznava, da je presegel estetsko vrednotenje ljudske ustvarjalnosti [Stanonik 2001: 349], vendar pregledi, pisani z glasbenonarodopisnega stališča, še danes povzemajo le Glonarjevo presojo njegovega dela [Kumer 2002: 205].

Gledanje, ki je Krekovo zanimanje za ljudsko pesem izrinilo na rob, pa ni dovolj razumelo ne časa, v katerem se je Gregor Krek oblikoval, ne njegovih stališč do ljudske pesmi, zapisanih v njegovih programskih spisih ali udejanjenih v njegovih razpravah. Krekov prispevek k razkrivanju podobe ljudske pesmi, njene vloge in njenega pomena je mogoče ovrednotiti šele v prepletu enega in drugega.

KREKOVA REFLEKSIJA ZBIRANJA LJUDSKIH PESMI

Prvi javni stik Gregorja Kreka z ljudsko pesmijo sodi v čas njegovih velikih osebnih stisk. Kot občutljiv bajtarski otrok, ki je od najzgodnejšega otroštva čutil, *kako hudo je matere ne imeti* in se je v počitnicah namesto na svoj dom vračal k stricu [Dolenc 1993: 147], je v ljudskih pesmih našel ne le možnost za prepoznavnost Slovencev v povezavi z drugimi Slovani [Krek 1858a: 243], temveč tudi osebno nadomestilo za dom. Pri njegovih prvih stikih z ustnim izročilom zato ne gre prezreti čustvene naravnosti, ki je sčasoma dobila racionalnejši okvir: ker mu je bil odvzet dom, se je namreč toliko bolj oklenil slovenstva, ljudsko pesem pa je razumel kot njegov izjemno prepoznavni del.

Odgovornosti do ljudske pesmi se je zavedal že kot dijak, k tej odgovornosti pa je v svojem prvem javnem spisu pozval tudi vrstnike: *Nabirati toraj in zapisovati národne pesmi, povesti in druge národске drobtinice naj bo geslo o šolskih praznikih vsakega mladenča, kteremu bije rodoljubno srce in mu je skerb za razcvet književnosti domače* [Krek 1858a: 244]. Krek sicer ni bil prvi ne s vabili k zbiranju ljudskih pesmi ne z vabilom dijakom k zbiranju [prim. Janežič 1850: 30; Majar - Ziljski 1850], vendar je dijake nagovarjal kot njihov vrstnik. V tem času je začel zapisovati ljudske pesmi tudi sam. Vabilo k zbiranju ljudskih pesmi odseva pragmatično gledanje, ki je to zbiranje odtlej vodilo več desetletij in ga vsebinsko tudi zaznamovalo. Krek pri tem ni slutil, da je prav pritegnitev mladine k zapisovanju pomenila prelom v spoznavanju ljudske pesemske ustvarjalnosti.

Njegov odnos do ljudske pesmi se je od vsega začetka povezoval z iskanjem bližine s Slovani, s čimer se je vključil v družbeno ozračje svojega časa [prim. Čurkina 1974]. To bližino sta mu omogočali izobrazba in osebna povezanost s somišljeniki pri drugih slovanskih narodih. Vpetost raziskovanja ljudskih pesmi v širši okvir slovanstva pa je bila izhodišče in cilj hkrati – bila je metoda in osmišljenje tega dela. Pri tem se je skliceval na vzornike iz tega kroga¹ in jih s svojimi pogledi dopolnjeval: *Naj se tedaj drugi národi dičijo s ponosnimi izdelki, ki jih je storila njih umetna roka, pradede naše vendar bodo veliko slavniši spominki slavili, ki so jih zapustili v **pesmih**, v katerih veje živi dokaz njihovega blagega serca in bistrega uma* [Krek 1858b: 293]. Ta povezava je nanj vplivala do te mere, da je, tako kot nekateri zapisovalci pred njim,² celo pesem sčasoma začel zapisovati z izrazom *pesen*.

V nasprotju z zbirateljskimi prizadevanji pri drugih slovanskih narodih pa je Krek pri zbiranju ljudskih pesmi trčil na probleme, ki jih je v precejšnji meri razumel kot specifične za Slovence. Stiske, ki jih je na osebni ravni rešil z izstopom iz Alojzijevišča, je čutil tudi pri zapisovanju ljudskih pesmi: to je bila razpetost med tistimi, ki *terdijo, da se mora izkoreniniti vse in pokončati do dobrega, kar ni zgolj v pobožnem duhu zapetega*, in tistimi, ki so peli *umazane poskočnice, v katerih, izuzemši jih nekoliko, ni ne spredej ne zadej kaj spomina*

¹ V spisu »Cena pesem narodnih« izpostavlja Ljudevita Štura, *ki je bil Slovan z dušo in telesom* [Krek 1858b: 293].

² Poimenovanje se je razširilo že z Vrazovo zbirko *Narodne pesni ilirske*, torej s samim ilirizmom, sicer pa se ga poslužujeta tudi Matija Majar - Ziljski in Anton Janežič.

vrednega [Krek 1858a: 244]. Ta dilema je tedaj tudi v javnosti najbolj odmevala.³ Že prvi stiki z ljudsko pesmijo so zato zahtevali tudi razmislek, ki je hkrati pomenil izhodiščni zbirateljski koncept.

Na zbiranje ljudskih pesmi in na vprašanja, ki so se ob tem porajala, se je namreč v tem času javnost vse bolj odzivala, posebno po prevzemu Vrazove zapuščine in vabilu Slovenske matice, ki mu je sledilo.⁴ Zbiranje ljudskih pesmi naj bi bilo samo del zanimanja za ljudsko izročilo: tej izdaji naj bi sledile izdaje ljudskega pripovedništva, šeg in pregovorov. Ob tem je bila zelo jasno poudarjena natančnost zapisovanja ljudskih pesmi, ki je izpostavila potrebo po zapisovanju melodij.⁵ To stališče je zagovarjal tudi Krek, čeprav zapisovanja melodij, ki bi samo po sebi rešilo marsikatero zadrego, izrecno ni nikjer omenjal.

DILEME SODOBNOSTI IN KREKOV UREDNIŠKI KONCEPT

Da je bil Krek izbran za urednika,⁶ je bilo zanj veliko priznanje in veliko breme hkrati. Obdobje, ko je kot predvideni urednik pripravljal izdajo ljudskih pesmi, je v iskanju uredniškega koncepta izostrilo njegova razmišljanja o metodah zbiranja ljudskih pesmi, o njihovi vlogi in sporočilnosti. Njegovi metodični napotki so poudarjali potrebo po iskanju neposrednega stika z ljudmi pri zapisovanju pesmi. K zbiranju je, tokrat v predavanjih, znova vabil *vseučiliščne dijake*, ki imajo

ključ do narodovega srca in tedaj tudi narod brez bojzljivosti ž njimi občuje, ker so kri njegove krvi in rokavno tudi med njimi živé ter imajo priložnost ga opazovati v togi in radosti ter ž njim občevaje osvojiti si tudi njegove, od roda v rod podedovane bisere dušnega imenja. [Krek 1872: 171–174]

Študente je torej tokrat vabil k zbiranju kot profesor, zato je bil njegov poziv toliko učinkovitejši. Ta naravnost pa ni bila samo metodične narave.

Prav vabilo študentom, naj zbirajo ljudske pesmi, je pravzaprav odprlo prostor povsem novemu soočenju z ljudsko pesmijo. Iz povsem praktičnih razlogov so bili v razkrivanje izročila pritegnjeni mladi ljudje, ki so imeli tako zaradi svoje mladosti kot zaradi socialne bližine neposredni stik z ljudmi na terenu. To so bili tudi razlogi, zaradi katerih se je Krek obrnil nanje. Prav gotovo so imeli pevci oziroma informatorji v navzočnosti svojih mladih sovaščanov manj zadreg pri petju pesmi, ki so jih spremljale v vsakdanjosti.⁷ Poleg tega so imeli študentje, ki so se v Gradcu soočali z objavljenim izročilom drugih narodov,⁸ po vsej

³ Ta razhajanja so znana predvsem kot oteževanje Štrekljevega dela [prim. Glonar 1923; Kropej 2001].

⁴ *Novice gospodarske, obrtniške in narodne* 16, 1868, št. 45, str. 366.

⁵ Prav tam.

⁶ Krek je bil določen za urednika na seji odbora Matice slovenske 1. 8. 1870 [Kropej 2001: 104].

⁷ To odpira vprašanje objektivnosti zbiranja ljudskih pesmi pred Krekovim vabilom [prim. Fikfak 1995].

⁸ O tem je posredno spregovoril tudi sam Krek, ko je omenjal odprt odnos do takšnih pesmi pri drugih slovanskih narodih [Krek 1873: 136–138].

verjetnosti pri zbiranju izročila tudi manj predsodkov od svojih predhodnikov. Zbirka slovenskih ljudskih pesmi se je s pomočjo novih zbiralcev zato polnila s pesmimi povsem drugačne vsebine, kakor so je bili zbiralci in javnost vajeni dotlej. Odtod tudi Krekovo razočaranje nad skromnostjo zapisov pripovednih pesmi in bogato bero neustreznih ljubezenskih. S tem ko je pri raziskovanju prišlo do socialnega premika, do novega subjekta raziskovanja, se je razprlo tudi spoznavno obzorje in prav to obzorje se je tedaj izkazalo za problem.

Priprava velike znanstvene izdaje slovenskih ljudskih pesmi, ki se ji je Krek zavezal, je bila tako težavnejša, kakor sta pričakovala javnost in on sam. Zadrege so se navzven razkrile kot problem razmerja med znanostjo in uporabnostjo njenih rezultatov. Krekov najdaljši programski spis, ki je izhajal v *Slovenskem narodu* in v Jurčičevih *Listkih* kmalu doživel ponatis [Krek 1873], je razgrnitev njegovega uredniškega koncepta in hkrati odziv na kritiko javnosti. Javnost so namreč motila tako njegova stališča kot počasnost pri pripravi izdaje. V tej razgrnitvi je Krek utemeljeval znanstveno zasnovo projekta, ki naj bi zato zahtevala tudi svoj čas. Ob tem je opredelil poetiko ljudske pesmi in s tega stališča obsodil popravljanje pesmi v preteklosti. Znanstvenost projekta naj bi bila vidna v izboru pesmi, ki bi izločil pesmi z razpoznavnim avtorstvom, v ugotavljanju najpopolnejše različice, v tipološki razvrstitvi pesmi in v njihovih komentarjih.

Zavedal se je, da pri objavi ljudskih pesmi ne bo mogel upoštevati dveh načel, ki ju je sicer zagovarjal. Prvo je zadevalo sam zapis pesmi, drugo pa opremljenost s podatki o izvoru pesmi, torej o pevcih in kraju zapisa. Kreka je preveč motila pomanjkljivost dialektalnih zapisov, da bi jih bil pripravljen sprejeti v izdajo: ... *jih je le peščica tako zapisanih, da na točnost razlik nij dvomiti* [Krek 1873: 134]. Predvidena rešitev te zadrege, objava pesmi v zbornem jeziku, je s stališča znanstvene presoje povzročila največje razvrednotenje njegovega uredniškega dela. Druga dilema, povezana s pomanjkljivostmi v temeljni predstavitvi konteksta pesmi, pa dokazuje, da Krek ljudske pesmi ni razumel le kot besedilo, kot pesem, temveč tudi kot sporočilo o ljudeh, med katerimi je živel.

Kot kaže, pa Kreka, v tem času polno zaposlenega s pripravo monumentalnega dela *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*, od uredniškega dela niso odvrnile samo dileme, ki se jih je zavedal, temveč tudi tiste, ki se jih ni. Kot je namreč že prej zapisal na več mestih, so v javnosti in v njem samem najbolj odmevale zadrege pri izboru pesmi. Pri tem se je že davno zameril duhovščini, ker je odklanjal legendarne pesmi z razpoznavnim avtorstvom, v povezavi z izborom ljubezenskih pesmi pa tudi drugim moralistom, čeprav se je poskočnicam večinoma izogibal že sam, spet ne brez obsodbe dela javnosti. Pri izločanju vsebinsko neustreznih ljubezenskih pesmi se je prav tako skliceval na bolj ali manj znano avtorstvo dvomljivega slovesa in pri tem skušal prezreti ustvarjalnost, povezano s plesom štajeriš.⁹

⁹ Štajeriš je parni snubitveni ples, za katerega domnevajo, da se je pri nas razširil že ob koncu 17. stoletja. Razširjen je bil povsod na Slovenskem razen v Reziji. Starejša oblika štajeriša je bila povezana s petjem poskočnic: pari so najprej peli kratke verzje ljubezenske ali šaljive vsebine, nato pa so zaplesali. Ples se je tako izmenjeval s petjem, že v 19. stoletju pa se je štajeriš kot ples večinoma – razen na severozahodnem območju slovenskega nacionalnega ozemlja – osamosvojil in so ga plesali brez petja poskočnic. Te so zato peli samostojno [Ramovš 1980: 26–28].

S to dilemo je bilo povezano tudi Krekovo razočaranje nad sodobnim gradivom, ki ga je prejemal za objavo. Razkorak med predvidevanji in rezultati je pripisoval spremembam družbe, ne spremenjenemu razmerju med zapisovalci in pevci. Še leta 1872 je zapisal, da imajo ljudske pesmi *neprecenljivo lastnost, posvetiti v sicer temna svetišča, odpirajoča nam tajnosti bogočastja naših pradedov* [Krek 1872: 171], leto pozneje pa je razočaran ugotovil, da *posvetijo še prav rade v take oddelke narodovega življenja, kjer je figovega peresa najboljše treba* [Krek 1873: 99].

Razočaranje je bilo tem večje, ker se je zavedal odgovornosti, ki jo ima zbiranje ljudskih pesmi: to namreč po njegovem mnenju narod ne le odseva, temveč tudi oblikuje. Hkrati se je zavedal odgovornosti kot znanstvenik, s čimer je prihajal v nasprotje s svojimi lastnimi moralnimi stališči: *Ako hočemo podobo uso in celo imeti, ne smemo posameznih potez iz nje brisati in tudi ne na njej krpati. Narod pa tudi sme pričakovati, da mu zopet damo, kar smo od njega dobili* [Krek 1873: 137].¹⁰

Tem zadregam se je pridružila tudi dilema, povezana s konceptom njegovih znanstvenih razlag k posamičnim pesmim oziroma z izčrpnostjo primerjav. Komparativni pristop naj bi narekovala znanost sama: *preiskava prestopi mejnike domačih narodnih pesni in tudi mejnike pesništva samega ter se ne ogleda le po narodnem pesništvu slovanskih in kolikor treba bližnjih narodov, ampak tudi po raznih oddelkih primerjavnega starinstva, posebno bajeslovja i. dr.* [Krek 1873: 109]. Komparativnost pa naj bi imela določene meje, vendar predvsem v vsebinskem pogledu: tak pristop bi bil po njegovem mnenju povsem odveč pri obravnavi nekaterih tipov, kot na primer pri ljubezenskih pesmih. Pri tem pravi: *Tako je menda tudi povsod navada, da se mladi ljudje objemljejo in poljubujejo, in po citiranju primerov zavrne potrebo po primerjavah: ali nauka ima malo hasni od tega, ker se jej prav za prav nekaj pove, kar se samo po sebi umeje* [Krek 1873: 112].

Komparativni pristop, razumljen z zadržki, je vključeval tudi druge zvrsti ljudske ustvarjalnosti. Tako Krek v svojem raziskovalnem pristopu povezuje pesništvo s prozo in po njegovem mnenju *se je v tem oziru marsikatere pridobitve za narodno starinstvo nadejati* [Krek 1873: 126]. Primerjalnost pa naj bi koristila tudi sami ljudski pesmi, ne le razkrivanju narodnega starinstva: *Večkrat kaka slovenska priča ali pesen še le potem dobi svojo pravo ceno, da jej je dobiti dovršenejših paralel pri drugih narodih, katere nam pokažó, kakova je bila njena prvotna podoba* [Krek 1873: 127]. Poznejša ocena, da je Krekovo delo romantično, ker se je *preveč oziral na narodno slovstvo kot vir, iz katerega je hotel rekonstruirati slovansko mitologijo* [Kotnik 1944: 32], je torej prezrla celostnost Krekovega razumevanja duhovnega bogastva naroda: ljudska pesem ga je zanimala sama po sebi, hkrati pa tudi kot vir za razkrivanje duhovnega izročila.

Obsežnost primerjav, ki jih je Kreku narekoval tak koncept, je bila utopična. Tega se je zavedal že sam, še preden se je odrekel uredništvu; zahtevnost takšnega pristopa je pozneje

¹⁰ Temeljno razpetost Krekovega dela med željo po znanstvenosti in njegovim razumevanjem vloge humanista majhnega naroda je v pregledu poti do prve znanstvene izdaje slovenskih ljudskih pesmi opazil že Joža Glonar [Glonar 1923: 13].

dokazal v obravnavi dveh šeg, povezanih z ljudskimi pesmimi, z obravnavo kresa [Krek 1881] in božičnega koledovanja [1887: 828–834]. Dosledna uresničitev tega pristopa bi pri izdaji ljudskih pesmi zahtevala izjemno veliko časa in moči.¹¹

Svoje najboljše razmišljanje o ljudski pesmi Krek zaključuje s pozivom, da *se sestavi in tiska kaka stotina ali več vprašanj iz raznih strok ustnega slovstva*, hkrati pa ugotavlja, da bi bila za zapisovanje potrebna finančna stimulacija: *Ravno tako je svetovati, da dovoli odbor večim pisateljem primerne stipendije z namenom, da prehodijo vse kraje naše domovine in nabirajo* [Krek 1873: 140]. Ti predlogi so se začeli uresničevati z ustanovitvijo posebnega odbora šele več kot trideset let pozneje, in sicer na vladno pobudo.¹² Krek tega ni dočakal; umrl je v času priprav na ustanovitev tega odbora.

GREGOR KREK IN KAREL ŠTREKELJ – BLIŽINA IN RAZHAJANJE POGLEDOV NA LJUDSKO PESEM

Odbor Matice slovenske je 6. maja leta 1874 sprejel Krekovo odpoved uredništva [Glonar 1923: 13], o težavnosti tega dela pa priča tudi čas, potreben za izbor novega urednika. Položaj Karla Štreklja, ki je prevzel uredništvo, je bil zelo podoben Krekovemu, vendar je bil Štrekelj odločnejši. Razmišljal je podobno kot Krek, na katerega se je v svoji »Prošnji za narodno blago« tudi skliceval [Štrekelj 1887]. Z odprtostjo do ljubezenskih pesmi se je, prav tako kot Krek, zameril moralistom, čeprav je odločno zapisal: *... nesramnih stvari ne bom vsprejel*, v zagovor sprejetim pesmim pa dodal, da *tudi narod naš ne poje vseh pesmi pred otroki* [Štrekelj 1887: 630]. Izbora ljubezenskih pesmi pa ni čutil kot svojo notranjo dilemo, kar ga povsem ločuje od Krekovega odnosa do tega vprašanja.

Kljub temu je Štrekelj ne le v »Prošnji za narodno blago«, temveč tudi v prvem zvezku *Slovenskih narodnih pesmi* povsem prevzel Krekovo stališče do tega vprašanja: *... dodati tem besedam še kaj, se mi ne zdi potrebno* [Štrekelj 1895: VII]. Naslonitev na Kreka je bila pragmatična, saj se je s tem želel ubraniti pred napadi kritikov: Krekov program je namreč Matica že bila odobrila. Tudi iz teh razlogov se je Štrekelj pri opredelitvi svojega koncepta ponekod poslužil neposrednih navedkov iz Krekovega programa. Tako na primer prevzema Krekov navedek, da bodo v izdajo sprejete pesmi, ki so *brez dvoma narodova lastnina, ali vsaj take, da duševne vrednosti narodove ne omadežujejo* [Glonar 1923: 32].

Poleg tega se je Štrekelj z jezikovnimi in redakcijskimi pomanjkljivostmi starejših zapisov obremenjeval manj kot Krek. Vedel je, da ljudska pesem ni vir za raziskavo dialektalne pestrosti, prav tako točnost zapisa ne *muha jezikoslovcev, češ, to hočejo, da dobe spet par orehov*

¹¹ Štrekelj je v prvem zvezku *Slovenskih narodnih pesmi* opredelil razhajanje s Krekovo željo po komparativnosti te vrste, čeprav tu Kreka izrecno ne omenja: že samo določitev, katere pesmi so *'izvirno narodne', mitološke, 'prvotno zgodovinske' itd.*, bi po Štrekljevem mnenju zahtevala *še petdeset in več let*, če je, kot na istem mestu poudarja Štrekelj, takšna določitev sploh mogoča [Štrekelj 1898: XI].

¹² 23. oktobra leta 1905 je Ministrstvo za uk in bogočastje v okviru velikega projekta *Das Volkslied in Österreich* v Ljubljani ustanovilo Odbor za nabiranje slovenskih narodnih pesmi.

za svoje čeljusti [Štrekelj 1887: 630]. Krekova stališča do teh vprašanj, ne pa zadnja Krekova rešitev glede jezika, so torej z odločnim Štrekljevim zagovorom dobila polno veljavo, koncept, ki ga je zavzel Štrekelj pri spremljajočih komentarjih, pa je bil povsem drugačen.

Čeprav se torej Štrekelj deklarativno ni oddaljil od Krekovega programa, je v težišče raziskovalne pozornosti postavil ljudsko pesem in sprejel zorni kot, ki ga je od Krekovih iskanj ločil tudi terminološko – kot folklorističnega [Štrekelj 1887: 629]. Pesem je postala središče zanimanja, zato je bilo moč omejiti tudi spremljajoče komentarje. V času, ki ga zaznamujejo nastavki tako folkloristike kot etnologije [Fikfak 1999: 18], je bilo oblikovanje pogleda na urejanje prve znanstvene zbirke ljudskih pesmi odločilnega pomena, čeprav pri nekaterih vplivnih sodobnikih na Slovenskem ni bilo cenjeno. Krekova iskanja uredniškega koncepta so bila celo odločno obsojena: najglasnejši razsodnik moralnosti ljudskih pesmi, Josip Marn, je tako Kreku očital, da *je spisal glasovit sestavek o narodnih pesmah in podal cel načrt; prošnje same pa društvu ni spolnil* [Glonar 1923: 15].

Krekov umik iz uredništva, utemeljen v razhajanjih z mnenji javnosti in v dilemah, ki jih je čutil v sebi, je zato ob tem mnenju sporočilo o vrednotenju znanstvenega premisleka, ob primerjavi s Štrekljevimi rešitvami pa sporočilo o spremenjenem pogledu na ljudsko pesem. Gre za prelom s Krekovim metodološkim pristopom, zato Krek današnjemu času ne sporoča samo s tem, kar je dokončal, temveč tudi s tem, čemur se je odrekel.

KREKOV RAZUMEVANJE LJUDSKE PESMI PO UMIKU IZ UREDNIŠTVA

Krekov celostni pogled na ljudsko pesem pa je v letih, ko se je odrekel uredništvu, v javnosti v povezavi z ljudsko pesmijo dozorel. Udejanjal se je predvsem v dveh smereh. Prvo je Krek nakazal v doslej bolj ali manj prezrtem spisu »O nabiranju narodno-slovstvenega blaga«, objavljenem v *Novicah* [Krek 1877]. V njem je ljudsko pesem poudaril kot integralni del zanimanja ne le za človekovo ustvarjalnost, temveč tudi za življenje samo. Zapisovanje ljudskih pesmi oziroma zbiranje gradiva nasploh torej usmerja celostno gledanje.

Zrelost tega pogleda je v istem spisu dopolnil z metodičnimi napotki, ki so v slovenski etnologiji postali aktualni stoletje pozneje, medtem ko je metodiko raziskovanja ljudske pesmi v veliki meri usmerjal razvoj snemalnih možnosti. Krek je v tem spisu med drugim zapisal:

Potrebno je zato, da spisatelj omenjene tvarine obiskuje ženitve, botrine, godovnice, rednine itd.; tukaj bo zvedel mnogo pesmi in običajev, pa mora tudi sam znati se dobro narodno vesti, peti pesmi, znati običaje, da ga nimajo za neumneža; rešiti in nastavljati zagonetke (uganjke) itd. Narodne igre se morejo opazovati pri pastirjih na paši. – Ravno tako je tudi dobro, da se spisatelj pridruži k raznim kmetiškim delom, na pr., kedar proso manejo, lan tarejo, praprot žanjejo, koruzo ropkajo, predejo itd. Tudi tukaj je neobhodno potreba spisatelju, da zna več pesmi na pamet peti, praviti pravljice itd. [Krek 1877: 107]

Krek je torej zahteval ne le udeležbo v živem dogajanju, kjer ljudje pojejo, temveč tudi sodelovanje, zapisovanje ljudskih pesmi pa je predstavil kot sestavni del razkrivanja življenja.

Celostno gledanje, kot ga je razumel Krek, je postavljalo ljudsko pesem v širši kulturni kontekst tudi v raziskavah preteklosti, kot celovito razumevanje duhovnega obzorja. Sem poleg spisa o kresu [Krek 1881] sodi tudi Krekovo izjemno znanstveno delo *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte* [Krek 1887]. Celostni pristop povezuje razne zvrsti človekove ustvarjalnosti in hkrati izročilo posamičnih kultur, pri čemer narodna prepoznavnost z vsem iskanjem mitoloških dimenzij vred izzveni le kot del univerzalnega sistema.

Prav v *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte* pa je ta univerzalnost dobila še eno razsežnost, ki kot zadnje sporočilo o odnosu do ljudske pesmi izzveni kot Krekovo temeljno razumevanje pomena teh prizadevanj. V sklepu poglavja, namenjenega ovrednotenju ljudske pesmi, je namreč Krek navedel misel Friedricha Bodenstedta,¹³ poznavalca pesniškega izročila Slovanov: prek ljudskih pesmi in duhovne vezi med narodi je moč prepoznati in vzljubiti najboljše, kar se skriva v ljudeh. S tem občutjem so povezani tudi razlogi za odprtost do ljudske pesmi:

S pesmijo vidimo ljudstvom v srce in se naučimo ceniti in ljubiti najboljše, kar je v njih. Tako spoznamo, da nas notranja duhovna vez objema in povezuje hkrati. In bolj ko se tega zavedamo, lažje bomo spregledali, da je več razlogov za medsebojno ljubezen kot za sovraštvo. [Krek 1887: 867]

SPOROČILNOST KREKOVIH POGLEDOV

V svojem znanstveno-raziskovalnem delu, zapisanem v zgodovino široko razumljenega jezikoslovja, je torej Gregor Krek potrdil in dopolnil stališča, ki jih je zastopal kot zbiralec in urednik ljudskih pesmi. Čeprav njegova programska usmeritev zaradi odstopa od uredništva in zaradi nekaterih končnih rešitev ni bila cenjena, ob celoviti osvetlitvi družbenega ozadja dopolnjuje razumevanje ljudske pesmi na poti od estetsko naravnane iskanja narodnega duha do Štrekljeve folkloristične opredelitve. Dileme, ki so hromile Krekovo delo, pa razkrivajo spreminjanje razmerja med zapisovalcem oziroma raziskovalcem in ljudsko pesmijo oziroma njenimi nosilci. Krek torej današnjemu času na poseben način razkriva razloge za oženje razumevanja ljudske pesmi, in sicer ne le s programom zbiranja in urejanja ljudskih pesmi, temveč tudi s tem, čemur se je odrekel.

Gregor Krek pa se v zgodovino razkrivanja ljudske pesemske dediščine ni zapisal le kot usmerjevalec zbiranja, temveč tudi kot človek, ki je s svojim raziskovalnim delom vse življenje iskal pot do izgubljenega doma in do sočloveka. Ob vsem poudarjanju mitološkega je v praksi namreč tudi zaradi svoje življenjske poti uresničil potrebo po celostnem gledanju,

¹³ Navedek je Krek povzel po *Ost und West. Sechs Vorlesungen von Friedrich Bodenstedt*, 1861, Berlin, str. 43.

tako na znanost, ki sledi izročilu, kakor na narode, ki so v njegovem času tudi z ljudsko ustvarjalnostjo želeli postati veliki. Zato Gregor Krek več sporoča današnjemu času, ki prestopa meje, kakor je sporočal času, ki je meje iskal. Tiste v znanosti in tiste med narodi. Kot je sporočil v svojem največjem delu, pa premošča tudi meje med ljudmi.

LITERATURA IN VIRI

Čurkina, I. V.

1974 *Matija Majar-Ziljski*. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Glonar, Joža

1923 Predgovor. V: Štrekelj, Karel (ur.), *Slovenske narodne pesmi IV*. Ljubljana, Slovenska matica: 1–66.

Fikfak, Jurij

1995 Matija Majar-Ziljski und die Erforschung der Volkskultur. V: Moritsch, Andreas in Vinko Rajšp (ur.) *Matija Majar Ziljski*. Klagenfurt/Celovec, Ljubljana/Laibach in Wien/Dunaj, Hermagoras: 107–121.

1999 *Ljudstvo mora spoznati sebe. Podobe narodopisja v drugi polovici 19. stoletja*. Ljubljana, Forma 7 in Založba ZRC.

Janežič, Anton

1850 Narodno pesništvo. *Slovenska bčela* [Celovec] 1: 28–30.

Kotnik, F.

1944 Pregled slovenskega narodopisja V: Ložar, Rajko (ur.), *Narodopisje Slovencev 1*. Ljubljana, Založba Klas: 21–52.

Krek, Gregor

1858 a O naši književnosti. *Novice*: 243–244.

1858 b Cena pesem narodnih. *Novice*: 293–294.

1872 Odlomek iz spisa: Važnost ustnega slovstva (tradicionalne literature) kot izvornik basnoslovju (mythologiji). *Zora* [Maribor] 1 (12): 171–174.

1873 Nekoliko opazek o izdaji slovenskih narodnih pesmi. *Slovenski narod* 6, št. 137–138, 140, 142, 145; ponatis v: *Listki* 4: 96–140.

1877 O nabiranji narodno – slovstvenega blaga. *Novice*: 107.

1881 *Kres*. *Kres* 1: 49–62.

1887 *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte und Darstellung ihrer älteren Perioden*. Graz: Verlag von Leuschner & Lubensky.

Kropej, Monika

2001 *Karel Štrekelj. Iz vrelcev besedne ustvarjalnosti*. Ljubljana, Založba ZRC.

Kumer, Zmaga

2002 *Slovenska ljudska pesem*. Ljubljana, Založba ZRC.

Moritsch, Andreas in Vinko Rajšp (ur.)

1995 *Matija Majar Ziljski*. Klagenfurt/Celovec, Ljubljana/Laibach in Wien/Dunaj, Hermagoras.

Novak, Vilko

1986 *Raziskovalci slovenskega življenja*. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Ramovš, Mirko

1980 *Plesat me pelji. Plesno izročilo na Slovenskem*. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Stanonik, Marija

2001 *Teoretični oris sloustvene folklore*. Ljubljana, Založba ZRC.

Štrekelj, Karel

1887 Prošnja za narodno blago. *Ljubljanski zvon*: 628–632.

1895 Predgovor. V: Štrekelj, K. (ur.), *Slovenske narodne pesmi I*. Ljubljana, Slovenska matica: V–XV,

1895–1923 (ur.) *Slovenske narodne pesmi I–IV*. Ljubljana, Slovenska matica.

KREK'S VIEWS ON FOLK POETRY

While Krek's position on folk songs distinctively reflects the period in which it had originated, in a way it also transcends it. It is for this reason that his appeals for folk song collecting, his editorial concept, and his position on the subject toward the end of his life call for a thorough reevaluation of earlier assessments of his work.

A decade before the invitation of Slovenska matica to collect folk songs, Krek first appealed to people to record folk songs on paper. Thus, he formed his fundamental concept of folk song collecting that focused on the quest for national identification. His appeals to secondary school students reflect his pragmatic viewpoint that had guided and influenced song collecting for several decades afterward. Krek's methodological guidelines emphasized the need for direct contact with people who knew folk songs. In turn, the sensitiveness of those who proceeded to record the songs on paper indirectly created dilemmas that had strongly influenced Krek's position on folk songs. Since Krek felt that Slovenian folk songs were a means of emphasizing Slovenian identity, which would be greatly increased if Slovenians joined forces with other Slavic nations, and since he viewed folk songs as a personal substitute for home these dilemmas became even more pronounced. In contrast with the situation in other Slavic nations that started to collect folk songs at the time, Krek was starting to feel torn apart between the narrow-mindedness of the clergy and, on the other hand, the utter abandon in folk creations in which he had been equally strongly disappointed.

The fact that folk song research was strongly intertwined with the broader concept of Slavic unity simultaneously represented the starting point and the goal, the method and the destination. It was believed that by unearthing their folk songs Slovenians, like other Slavs, would attain a virtual historic monument. As the editor chosen to publish the future folk song collection Krek was well aware of this. In his most extensive study in which he had laid down the guidelines and principles of this work and which was his response to public criticism he was able to clarify his viewpoints. By doing this, he also became more clearly aware of the dilemmas that consequently prevented him to continue with the project. Rather than exterior, the dilemmas were within himself. They were the result of several problems: how to use folk songs as a mirror that would

reflect the Slovenian nation, but at the same time without tarnishing its image; how to treat linguistically inconsistent records; and how to separate folk songs from everything that had become entangled in them during the period from the mythologically viewed past to the point when they were captured on paper. Far too consistent a researcher, Krek found it impossible to maneuver around these dilemmas.

The reason why Krek resigned from the post of editor of the scientific edition of folk songs was therefore far deeper than the seemingly fateful public dispute about moral integrity of the songs. Karel Štrelkelj, who had been chosen to continue Krek's work, followed Krek's original orientation in general. Although being aware of the dilemmas that were crucial to Krek Štrelkelj set upon solving them in a more energetic and pragmatic manner, which is why he was able to follow what were later termed folkloristic principles. In the year of Krek's death, this orientation became institutionalized by the foundation of the Committee for Slovenian Folk Song Collecting, and thus became even narrower. This may be one of the reasons why Krek has been overlooked by contemporary reviews of the development of ethnomusicology - despite the fact that his last reflections on folk songs reveal a surprisingly open-minded attitude and relevance.

Dr. Marija Klobčar
Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU
Novi trg 2, 1000 Ljubljana
Marija.Klobcar@zrc-sazu.si